

هارمونی جامع کاربردی

کتاب اول

نوشته

کامبیز روشن‌روان

انتشارات سرود

۱۳۸۴

روشن‌روان، کامبیز، ۱۳۳۸ -
 هارمونی جامع کاربردی / نوشته کامبیز روشن‌روان - تهران: سرود، ۱۳۸۲ -
 ۲۷۲ ص. : پارتیسیون
 ISBN: 964-5842-47-6 ۲۵۰۰۰ ریال: (ج. ۱)
 ISMN: M-802602-08-7
 ص. ع. به انگلیسی: Kambiz Roshanravan. Applied
 فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.
 ۱. هارمونی. ۲. هارمونی - پارتیسیون. الف. عنوان.
 ۷۸۱/۲۵ MT۵۰ ر ۸۷ ۲
 م ۸۴-۱۰۱۸۲ کتابخانه ملی ایران

انتشارات سرود
 تهران - میدان هفتم تیر - ابتدای بهار شیراز - پلاک ۲۴
 تلفن: ۸۸۸۳۶۱۰۴
 کامبیز روشن‌روان
 سرود
 سرود (زهره محقق)
 فرنوش فصیحی
 لاری
 مازیار
 اول - ۱۳۸۴
 ۲۰۰۰
 ISBN: 964-5842-47-6
 ISMN: M-802602-08-7
 هارمونی جامع کاربردی
 ویرایش
 نت‌نگاری، تایپ و صفحه‌آرایی
 طرح‌روی جلد
 لیتوگرافی
 چاپ و صحافی
 نوبت چاپ
 تیراژ
 شابک: ۶-۴۷-۵۸۴۲-۹۶۴
 شایم: ۷-۰۸-۸۰۲۶۰۲-م
 حق چاپ و نشر برای انتشارات سرود محفوظ است
 قیمت: ۳۵۰۰ تومان

پیشگفتار

کتاب هارمونی جامع کاربردی نتیجه ۳۷ سال تدریس هارمونی در هنرستان‌ها، دانشکده‌های موسیقی و به هنرجویانی است که به‌طور خصوصی موسیقی را دنبال کرده‌اند و تا به امروز آموزش هارمونی به زبان ساده‌ی این روش حاصلی جز نتایج مثبت و موفقیت‌آمیز به دنبال نداشته است.

در دوران تحصیلات هنرستانی و از زمان آغاز فراگیری هارمونی در دوره متوسطه، علی‌رغم تعالیم استاتید گران‌قدر این رشته، همواره احساسی درونی مرا وادار می‌کرد تا به روش‌های دیگری در حل مسائل هارمونی بپردازم، از این رو ضمن رعایت تمامی قواعد آموزش داده شده توسط آن معلمین محترم، تلاش می‌کردم مسائل هارمونی را با نگاهی متفاوت نسبت به سایرین حل کنم بدون این‌که دقیقاً بدانم این نگاه نو برگرفته از کدام تکنیک‌ها و دروس تخصصی دیگر موسیقی است. آنچه در آن زمان برایم بسیار مهم بود، ایجاد پلی بود میان حل مسائل هارمونی و ساخت آثار موسیقی و رسیدن به آهنگ‌سازی.

پس از فارغ‌التحصیلی از هنرستان موسیقی تلاش کردم با مطالعه کتاب‌ها و رساله‌های هارمونی مختلف، روش‌های آموزشی آنها را بررسی کرده و با برداشت‌های شخصی خود مقایسه کنم. حتی در دوران تحصیلات خارج از کشور با اساتید هارمونی راجع به روش‌های آموزشی آنها و نگاه کلی رایج در کتاب‌های مرجع هارمونی دانشگاهی به بحث و تبادل نظر پرداختم و به این نتیجه رسیدم که تمامی آنها روش آموزشی مشترکی را دنبال کرده‌اند.

در این روش هارمونی به عنوان علم هماهنگی اصوات با نگاه عمودی تعریف می‌شود یعنی آکوردها و وصل آنها به یکدیگر بدون در نظر گرفتن حرکت افقی اصوات و استقلال هر بخش صوتی، مدنظر قرار می‌گیرند. در حالی‌که با مطالعه آثار آهنگسازان به وضوح در می‌یابیم که هارمونی به کار رفته در آثار موسیقی ضمن در نظر داشتن حرکت عمودی آکوردها، حرکت افقی هر یک از بخش‌ها را به‌طور جدی در ارتباط مستقیم با آکوردها، مورد توجه قرار می‌دهد بدون این‌که از کنترپوان (ارتباط اصوات از نظر حرکت افقی با حرکت ملودی‌ها در مقابل هم و ارتباط آنها با یکدیگر) استفاده شده باشد. از این رو به تدریج سعی کردم روش جدیدی در آموزش هارمونی پیش گیرم، به شیوه‌ای که حرکت عمودی و وصل

آکوردها را به یکدیگر با حرکت افقی و مستقل بخش‌ها با توجه به تمامی قوانین تعریف شده هارمونی در کنار هم داشته و مستقیماً به آهنگ‌سازی منتهی شود و هنرجوی موسیقی را به سوی ساخت آثار موسیقی هدایت کند.

با قانون‌مند شدن تدریجی این روش جدید و در نتیجه سال‌ها آموزش مداوم آن به هنرجویان موسیقی نتایج قابل قبول و بسیار موفقیت‌آمیزی حاصل شده به طوری‌که هنرجویان، هارمونی را به شکل کاربردی و به زبان ساده فرا گرفتند و نگاه آنها به مسائل هارمونی به جای دیدگاهی صلب با قوانین خشک و انعطاف‌ناپذیر، به نگاهی منعطف در قالب یک اثر کوچک موسیقی قابل اجرا با ساز پیانو یا چهار ساز مجزا تغییر پیدا کرد.

با مشاهده نتایج موفقیت‌آمیز این شیوه و استقبال هنرجویان و اصرار آنها بر مدون کردن روش فوق‌الذکر، بر آن شدم تا به تألیف کتاب حاضر اقدام نمایم.

در تألیف این مجموعه سه جلدی، دست‌یابی به اهداف زیر مورد توجه بوده است:

- کاربرد مبانی موسیقی در هارمونی
- کنار هم دیدن حرکت عمودی و افقی بخش‌های صوتی
- فراگیری جمله‌سازی و گسترش جملات موسیقی
- استفاده از کمترین امکانات هارمونیکی در کسب بیشترین بهره موسیقایی
- گسترش موتیف‌ها و پخش آنها در بخش‌های مختلف
- ایجاد توانایی آنالیز آثار موسیقی
- ساخت قطعات کوتاه موسیقی چهار صدایی و حرکت مستمر هنرجو به سوی آهنگ‌سازی
- فراگیری کنترپوان در خلال فراگیری هارمونی (از شروع جلد دوم کتاب) در کوتاه‌ترین زمان ممکن و به ساده‌ترین شکل
- آموزش هارمونی از سطوح مقدماتی تا پیشرفته (ورود به هارمونی آتنال)
- برای رسیدن به اهداف فوق در کتاب هارمونی جامع کاربردی علاوه بر مباحث هارمونی، مواردی چون مبانی نظری موسیقی، سلفژ، فرم، آنالیز و تمرینات آهنگ‌سازی گنجانده شده است.

با توجه به این‌که کتاب‌های هارمونی موجود، عمدتاً تا نیمه قرن نوزدهم را پوشش می‌دهند و به هارمونی کروماتیک که از نیمه قرن نوزدهم به بعد در موسیقی متداول شده و

تا ورود به موسیقی آتال ادامه پیدا می‌کند، کمتر توجه کرده‌اند لذا این کتاب خلاء موجود را پر کرده و هارمونی کلاسیک، رمانتیک و نئورمانتیک را به‌طور کامل در برمی‌گیرد به طوری که هنرجوی موسیقی پس از اتمام این دوره می‌تواند بلافاصله به فراگیری هارمونی موسیقی قرن بیستم بپردازد و ضمناً سیر تغییر و تحول تنالیت و تبدیل آن از گام‌های ماژور و مینور به گام کروماتیک و کاربرد هارمونی و مدولاسیون کروماتیک و آنارمونیک و خروج تدریجی آثار موسیقی از مرکزیت تنال را فراگیرد. لذا این کتاب در یک مجموعه سه جلدی به ترتیب زیر ارائه می‌شود:

جلد اول: مبانی، آکوردهای سه صدایی و نت‌های زینت

جلد دوم: مبانی، آکوردهای چهار، پنج، شش و هفت صدایی و مدولاسیون دیاتونیک

جلد سوم: هارمونی و مدولاسیون کروماتیک

روش استفاده بهینه از مجموعه حاضر:

مدرسینی که قصد آموزش هارمونی جامع کاربردی را دارند، لازم است ابتدا خود به روش آموزشی این کتاب تسلط کافی و کامل پیدا کرده و سپس به آموزش آن بپردازند. ضمناً توصیه می‌شود مطالب مندرج در کتاب را دقیقاً به ترتیبی که آورده شده فراگرفته و آموزش داده شود تا نتیجه مطلوب به دست آید.

برای انجام تمرینات و آنالیز قطعات استفاده شده در کتاب و همچنین آنالیز بیشتر آثار موسیقی مرتبط با موضوعات طرح شده در مجموعه حاضر توصیه می‌شود منابع زیر در دسترس باشد:

- کورال‌های چهار صدایی باخ

- کتاب کلاویه‌های تعدیل شده باخ

- مجموعه سونات‌های پیانویی موتزارت

- مجموعه سونات‌های پیانویی بتهوون

امیدوارم مجموعه حاضر نیاز علاقه‌مندان به فراگیری هارمونی و آهنگ‌سازی را برآورد. چنانچه در خصوص مطالب این کتاب و یا روش تدریس، ابهامات و سؤالاتی وجود داشته باشد، می‌توانید با مؤلف از طریق آدرس‌های زیر تماس بگیرید:

- آموزشگاه موسیقی سرایش: تهران - خیابان مطهری، خیابان پارسا، خیابان نقدی پلاک

۱۰ طبقه ۴ - تلفن: ۸۸۷۴۱۲۵۸۸ - ۸۸۷۵۱۶۰۷

- خانه موسیقی: تهران - خیابان دکتر فاطمی - نبش خیابان جمالزاده - پلاک ۲۸۴ -

تلفن: ۱۳-۶۶۹۱۷۷۱۱

- پست الکترونیکی Kroshanravan@hotmail.com

از اساتید بزرگوار موسیقی تقاضا می‌شود کمبودها و معایب اثر حاضر و سایر نقطه نظرات خود را با مؤلف در میان بگذارند تا انشاءالله در چاپ‌های بعدی رفع گردند.
در خاتمه لازم می‌دانم از همکاری صمیمانه و بی‌دریغ سرکارخانم هاله آرامی و تلاش بسیار ایشان در بازنویسی و تدوین نهایی کتاب تشکر و قدردانی نمایم که بدون پیگیری و فعالیت ایشان تدوین این مجموعه میسر نمی‌شد.

تهران - اسفندماه ۱۳۸۳

کامبیز روشن‌روان

زندگی‌نامه

کامبیز روشن‌روان در نوزدهم خرداد ۱۳۲۸ در تهران متولد شد. دیپلم موسیقی را از هنرستان عالی موسیقی ملی و متعاقب آن لیسانس موسیقی را از دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران تحصیل نمود. سپس به آمریکا عزیمت نمود و از دانشگاه جنوب کالیفرنیا (USC) موفق به اخذ مدرک فوق‌لیسانس موسیقی گردید. و سرانجام مدرک دکترای موسیقی خود را در رشته‌ی آهنگ‌سازی از دانشگاه آمریکایی هاوایی (AUH) کسب نمود. او همچنین از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی موفق به اخذ گواهی‌نامه‌ی درجه‌ی یک هنری گردید.

روشن‌روان عضو هیأت علمی دانشکده‌ی صدا و سیما و مدیر عامل خانه‌ی موسیقی است.

دکتر روشن‌روان به عنوان آهنگ‌ساز صاحب آثار متعددی برای گروه‌های سنی و ترکیبات گوناگون سازها از جمله آثاری برای کودکان و نوجوانان، ارکسترها و گروه‌های مجلسی و ارکستر سنفونیک و ملی می‌باشد. همچنین تنظیم ملودی‌های محلی و موسیقی سنتی برای ارکسترهای مختلف به موازات موسیقی فیلم و موسیقی برای مقاصد آموزشی در پرونده کاری او دیده می‌شود.

نکته‌ی قابل توجه ابداع سبکی جدید در موسیقی تونال و ملی ایران با استفاده از فواصل ربع پرده و مختص موسیقی ایران است. در ارکستراسیون نیز او با تلفیق سازهای سنتی ایرانی و سازهای غربی تکنیک خاصی را به‌وجود آورده است. اکثر آثار ایشان به رهبری خودشان اجرا و یا ضبط گردیده است. تا به حال متجاوز از ۲۵ اثر از آثار دکتر روشن‌روان به‌صورت نوار کاست، صفحه موسیقی و یا CD ضبط و به جامعه عرضه شده است. آثار آهنگ‌سازی ایشان در ردیف آثار موسیقی ملی ایران قرار می‌گیرد. از بین آثار بسیار متعدد ایشان می‌توان به عنوان مثال از "سنفونی فلک‌الافلاک"، "مرثیه‌ی جمعه خونین"، "کنسرتو برای فلوت و ارکستر زهی"، "سه‌گاه برای ۲۱ ساز زهی سولو"، "یادگار دوست"، "ساقی‌نامه"، "نهان‌خانه دل"، "آینه در آینه"، "سیب سرخ خورشید"، "گل هزار بهار"، "ایران زمین" و "پوئم سنفونیک پرواز" برای ارکستر سنفونیک و سازهای ایرانی، خواننده و روایت‌گر، می‌توان نام برد. این آخرین اثر ایشان (پوئم سنفونیک پرواز) توسط ارکستر فیلارمونیک لندن به رهبری ایرج صهبایی در فوریه ۲۰۰۳ در رویال فستیوال هال لندن اجرا گردیده است.

دکتر کامبیز روشن‌روان جوایز متعددی را برای آهنگ‌هایش نصیب خود کرده است که از جمله می‌توان از جایزه اول آهنگ‌سازی ۱۹۸۰ در USC، جایزه بهترین موسیقی متن برای فیلم‌های "دوله‌تو"، "گل‌های داوودی"، "تولد یک پروانه"، "جنگجوی پیروز" و "زندانی ۷۰۷" نام برد. او همچنین مفتخر به دریافت جایزه‌ی بهترین موسیقی سنفونیک برای سنفونی "فلک‌الافلاک" در مورد جنگ ایران و عراق گردیده است.

روشن‌روان همچنین مقالات زیادی در خصوص موسیقی نگاشته که در مجله‌ها و فصل‌نامه‌های ایرانی و خارج از کشور به چاپ رسیده‌اند. آثار مکتوب او در زمینه موسیقی عبارتند از:

"سازشناسی و ارکستراسیون موسیقی ایرانی"، "هارمونی جامع کاربردی"، "موسیقی در نمایش"، "تکنیک‌های اجرایی موسیقی فیلم" و "سلفژ". همچنین پارتیتور ۳ اثر از آثار او (سنفونی فلک‌الافلاک - پوئم سنفونی پرواز و کنسرتو برای فلوت و ارکستر زهی) تا به حال به چاپ رسیده‌اند.

دکتر روشن‌روان در سال‌های ۱۹۹۳ و ۱۹۹۵ از طرف ایران برای شرکت در مجمع عمومی شورای جهانی موسیقی به کشورهای اسپانیا و کره جنوبی سفر کرد. او با همکاری مرکز فرهنگی آسیا - اقیانوسیه یونسکو در ژاپن به معرفی ساز ایرانی تمبک پرداخت که در "نوار ویدیویی سازهای موسیقی آسیا - اقیانوسیه" ثبت است که در بهار ۱۹۹۵ منتشر گردید.

او همچنین سخنرانی‌های زیادی در موضوعات مختلف موسیقی در دانشگاه‌ها، همایش‌ها و انستیتوهای فرهنگی - هنری همچون سازمان مطالعات خاورمیانه (MESA) در دسامبر ۱۹۹۹ در واشنگتن دی سی و مدرسه مطالعات شرقی - آفریقایی (SOAS) دانشگاه لندن در فوریه ۲۰۰۳، دانشکده‌ی مدیریت دانشگاه تهران، فرهنگ‌سرای اندیشه در تهران و دانشکده‌ی مدیریت دانشگاه تهران در سپتامبر ۲۰۰۳، دانشکده علوم پزشکی دانشگاه اصفهان و دانشگاه شیراز در ژوئن ۲۰۰۴، او تنها موسیقیدان فیلم در ایران است که از طرف انستیتو فیلم بریتانیا انتخاب شده و نامش در کتاب (Word Cinema) بخش یادداشت‌های روزانه درج گردیده. این کتاب در ۱۹۹۵ منتشر شد. او از سوی بسیاری از جشنواره‌های موسیقی ایرانی به عنوان عضو هیئت داوران دعوت شده و در این جشنواره‌ها شرکت کرده است. او در دو دوره آموزشی در خصوص حقوق پدیدآورندگان آثار موسیقی (کپی رایت موسیقی) که از سوی سازمان جهانی آثار معنوی (WIPO) در نوامبر سال ۲۰۰۴ به ترتیب در کوالالامپور و توکیو برگزار شده، شرکت کرده است.

مقدمه جلد یکم

کتاب حاضر، جلد یکم کتاب هارمونی جامع کاربردی، در سه بخش و ۲۸ فصل تدوین شده است.

بخش اول با عنوان مبانی به مرور مفاهیم اولیه و اساسی موسیقی همچون فواصل، مُدها و گام‌ها، آکوردها، ریتم، عوامل شکل‌دهنده ملودی و پرئود و بافت موسیقی می‌پردازد. مطالعه بخش مبانی و انجام تمرینات ارائه شده در هر فصل آن برای بهتر انجام دادن تمرینات بخش‌های بعدی و رسیدن به هدف فراگیری مهارت آهنگ‌سازی در کنار هارمونی، لازم است و موکداً توصیه می‌شود.

بخش دوم به آکوردهای سه صدایی و نحوه به کارگیری آنها در هارمونی اختصاص داده شده است. در فصول این بخش آکوردهای سه صدایی ساخته شده روی درجات اصلی و فرعی گام‌های ماژور و مینور، قوانین حاکم بر استفاده آنها توضیح داده شده‌اند. در کنار موارد مذکور، فصل مهم دیگری با عنوان "تغییر وضعیت" در این بخش گنجانده شده است که پایه حرکت افقی بخش‌های صوتی با استفاده از امکانات محدود آکوردهای سه صدایی است. انجام تمرینات ارائه شده در فصول آهنگ‌سازی با درجات اصلی و فرعی گام‌های ماژور و مینور، به هنرجو در فراگیری بهتر قواعد هارمونیک آکوردهای سه صدایی در کاربرد آهنگ‌سازی کمک خواهد کرد.

بخش سوم و آخرین بخش به نت‌های زینت اختصاص دارد. در فصول این بخش نت‌های زینت هشت‌گانه معرفی و مفصلاً استفاده آنها در خطوط هارمونی توضیح داده شده‌اند و در انتها نیز با ارائه تمریناتی در فصل آهنگ‌سازی با درجات اصلی و فرعی و نت‌های زینت کلیه مطالب عنوان شده در جلد یکم جمع‌بندی شده است.

فهرست

۳	پیشگفتار
۷	زندگی نامه
۹	مقدمه جلد یکم
۱۳	بخش اول : مبانی
۱۵	فصل یکم : فاصله ها
۱۷	- فواصل مطبوع و نامطبوع
۱۹	- معکوس فاصله ها
۲۰	- فواصل ترکیبی
۲۵	فصل دوم : مد و گام
۳۰	- مد بلوز
۳۰	- مد جیپسی
۳۱	- مد آها و وح راتوج
۳۲	- گام
۳۲	- گام ماژور
۳۳	- گام های ماژور دیزدار
۳۵	- گام های ماژور بمل دار
۳۷	- گام (مد) مینور
۴۰	- گام های همسایه
۴۵	فصل سوم : آکوردها
۵۱	فصل چهارم : ریتم
۵۷	فصل پنجم : موتیف
۶۵	فصل ششم : جمله
۷۱	فصل هفتم : ملودی
۸۱	فصل هشتم : پر بود
۸۷	فصل نهم : بافت موسیقی
۹۱	بخش دوم : آکوردهای سه صدایی
۹۳	فصل دهم : به کارگیری آکوردهای سه صدایی
۹۳	- چهار صدایی کردن آکوردهای سه صدایی
۹۴	- پوزیسیون
۹۴	- حذف نت در آکورد

۹۷	فصل یازدهم: درجات اصلی گام‌های ماژور
۹۷	- وصل آکوردهای درجات اصلی در گام‌های ماژور
۱۰۲	- خطاها
۱۰۸	- مسأله در بخش سوپرانو
۱۱۱	- آهنگ‌سازی با درجات اصلی در گام‌های ماژور
۱۱۵	فصل دوازدهم: درجات اصلی گام‌های مینور
۱۱۵	- وصل درجات اصلی گام‌های مینور
۱۲۱	- حل استثنایی نت محسوس
۱۲۱	- ارتباط نامأنوس یا فوسرولاسیون
۱۲۳	- کادانس یا خاتمه (قسمت اول)
۱۲۸	- آهنگ‌سازی با درجات اصلی گام‌های مینور
۱۳۱	فصل سیزدهم: تغییر وضعیت
۱۳۹	فصل چهاردهم: همصدایی در هارمونی
۱۴۳	فصل پانزدهم: معکوس آکوردها
۱۴۳	- آکورد معکوس اول
۱۴۹	- آکورد معکوس دوم
۱۵۵	فصل شانزدهم: تغییر وضعیت در بخش باس
۱۵۹	فصل هفدهم: درجات فرعی در گام‌های ماژور
۱۵۹	- ارتباط نوع اول
۱۶۱	- ارتباط نوع دوم
۱۶۶	- آهنگ‌سازی با درجات اصلی و فرعی گام‌های ماژور
۱۶۹	فصل هجدهم: درجات فرعی در گام‌های مینور
۱۷۰	- درجه دوم
۱۷۱	- تهیه آکورد پنجم کاسته
۱۷۲	- حل آکورد پنجم کاسته
۱۷۳	- درجه‌ی سوم
۱۷۴	- حل آکورد پنجم افزوده
۱۷۶	- درجه‌ی ششم
۱۷۹	- آهنگ‌سازی با درجات اصلی و فرعی گام‌های مینور
۱۸۱	فصل نوزدهم: کادانس (قسمت دوم)
۱۹۱	بخش سوم: نت‌های زینت
۱۹۳	فصل بیستم: نت گذر یا پاساژ
۲۰۱	فصل بیست و یکم: نت برودری یا همسایه

۲۰۴	- برودری دوبله
۲۰۷	- برودری تهیه نشده
۲۱۳	فصل بیست و دوم: آپازیاتور
۲۲۳	فصل بیست و سوم: نت تاخیر
۲۳۱	فصل بیست و چهارم: اشابه
۲۳۹	فصل بیست و پنجم: نت عجله
۲۴۷	فصل بیست و ششم: نت پدال
۲۵۱	فصل بیست و هفتم: کامبیانا
۲۵۹	فصل بیست و هشتم: آهنگ سازی با درجات اصلی و فرعی و نت های زینت
۲۶۱	ضمیمه: راهنمای اعداد و علامت هایی که زیر آکوردها نوشته می شود